

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 19

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 19

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2017

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

DOC. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Jurgita Venckienė

Lietuviški XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios antkapių užrašai: santykis su bendrine kalba ○ 9

Jurgis Pakerys

Mažvydas ir Augustinas: *imk(it) ir skaityk(it)* ○ 39

Mindaugas Šinkūnas

Senųjų Biblijos vertimų lyginamųjų tyrimų automatizavimas ○ 57

Birutė Kabašinskaitė

Rašmuo <y> antrajame *Knygos nobažnystės* leidime ○ 99

Anna Helene Feulner

John Wilkins' *Essay* (1668) und die 'Londoner Bibel' ○ 113

Giedrius Subačius

Simono Daukanto *Didžiojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno* rašymo laikas: 1852–1856, 1857–1858 m. ○ 137

Jurgita Venckienė

Juozapo Arnulfo Giedraičio *Naujas Įstatymas* (1816): santykis su *Evangelijų* leidimais XIX a. ○ 149

Olga Mastianica-Stankevič

Mečislovo Davainio-Silvestraičio dienoraštis: lietuvių inteligento saviraiškos Vilniuje liudininkas (1904–1912) ○ 171

Publikacijos (Publications)

Liucija Citavičiūtė

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abraamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laišakai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825) ○ 197

Liucija Citavičiūtė

Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: dvi Johanno Wolfgango von Goethe's recenzijos apie lietuvių dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825) ○ 243

Jolanta Gelumbeckaitė

Abraomo Kulviečio ir Stanislovo Rapolionio biogramos XVI Magdeburgo centurijoje ○ 265

Domininkas Burba

Rankraštinis lenkų–lietuvių kalbų žodynelis Eustachijaus Tiškevičiaus dokumentų rinkinyje Vroclave ○ 281

Darius Staliūnas

1886 m. Zacharijaus Liackio traktatas apie lietuvių kalbą ○ 293

Recenzijos (Reviews)

Arūnas Sverdiolas

Recenzuojama: Dainora Pociūtė, *Nematomos tikrovės šviesa. Reformacijos Lietuvoje asmenybės ir idėjos*, 2017 o 317

Vytautas Rinkevičius

Recenzuojama: Pietro U. Dini, „*ins undeudsche gebracht*“. *Sprachgebrauch und Übersetzungsverfahren im altpreußischen Kleinen Katechismus*, 2014 o 325

Felix Thies

Review of: Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.), Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios* = Konstanty Szyrwid, *Punkty Kazań od Adwentu do Postu*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, 2015; Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.), Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų Gavėniai* = Konstanty Szyrwid, *Punkty Kazań na Wielki Post*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, 2015; Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska, *Konstantino Sirvydo Punktai sakymų* = *Punkty Kazań Konstantego Szyrwida*, Teksto rengimo principai, rodyklės, šaltiniai / Zasady edycji, indeksy, źródła, 2016 o 333

Robert Frost

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 3. Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*, 2015 o 339

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Domas Kaunas, *Kristijono Donelaičio atminties paveldas*, Studija, 2016 o 349

Veronika Girininkaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica, *Bajorija lietuvių tautiniame projekte (XIX a. pabaiga–XX a. pradžia)*, Monografija, 2016 o 363

Regina Venckutė

Recenzuojama: Birutė Vanagienė, *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos*, 2014–2015 o 371

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Veronika Girininkaitė

Laikraštis *Litwa* prenumeratoriaus akimis o 381

Vilma Zubaitienė

Mokslinė konferencija „Reformacija ir senoji Lietuvos raštija“ o 387

Ona Daukšienė

In memoriam: Eglė Patiejūnienė (1964–2017) o 393

Roma Bončkutė

In memoriam: Vytautas Vanagas (1930–2017) o 399

Roma Bončkutė
Klaipėdos universitetas

In memoriam:
Vytautas Vanagas (1930–2017)

Vytautas Vanagas rugsėjo 11 dienos vakare tyliai, koks buvo jo visas gyvenimas ir atliktų lituanistikai darbų įvertinimas, paliko Lietuvos filologų bendruomenę ir išėjo amžinybėn prieš pat savo 87-ąjį gimtadienį (rugsėjo 26 d.). Lituanistų gretos išretėjo dar vienu Jurgio Lebedžio išugdytu mokslininku, perėmusiu iš savo mokytojo gebėjimą dirbti daug ir įvairią darbą, būti nešališkam ir objektyviam, atsakingam prieš tautą. Lebedžio vadovaujamas Vanagas parašė ir apgynė diplominį darbą apie Gotfrydo Ostermejerio veiklą. Pagal jį parašė straipsnį „Gotfrydas Ostermejeris – pirmasis lietuvių literatūros istorikas“, paskelbtą 1961 m. *Literatūros ir kalbos* 5 nr., ir padėjo pagrindą senosios lietuvių literatūros studijoms, nuo kurios per pusę amžiaus profesinės veiklos retai nuklysdavo į nūdienės literatūros barus, tik kartais recenzija reaguodamas į naują, sovietinio laikotarpio literatūros problemas nagrinėjančią knygą.

Per 52 darbo metus jis išleido tris monografijas; parengė spaudai XIX a. lietuvių rašytojų kūrybos rinktinių tekstus, parašė įvadinius straipsnius ir komentarus, projektus Juozo Tumo-Vaižganto (jau išėjo 24 tomai) ir Motiejaus Valančiaus (išleisti 6 tomai) akademinų raštų leidimui ir parengė ne vieną jų tomą (1994–2009 m. – Vaižganto raštų vyriausiasis redaktorius); buvo antologijų, enciklopedijų, literatūros istorijų bendradarbis ir vienas iš autorių. Kaip nurodo Ilona Čiužauskaitė ir Jonas Šlekys straipsnyje „Vytauto Vanago mokslinės biografijos eskizas“, išspausdintame 2006 m. *Senosios Lietuvos literatūros* 20 nr., jis publikavo daugiau nei keturis šimtus darbų (maždaug 28 000 puslapių).

Vanago lietuvių rašytojų kūrybos tyrimai ir jų darbų leidyba aukštai įvertinti. Už nuopelnus lietuvių literatūros mokslui ir aktyvią visuomeninę veiklą 50-ties metų sukakties proga 1980 m. rugsėjo 8 d. buvo apdovanotas Lietuvos TSR Mokslų akademijos Prezidiumo garbės raštu; už darbų ciklą *Fundamentinė lietuvių literatūros tekstologija ir literatūros klasikos sklaida* (1996–2009) paskirta 2010 m. Lietuvos mokslo premija humanitarinių mokslų srityje.

Vytautas Vanagas gimė 1930 m. rugsėjo 26 d. Gudiškio dvare, Kamajų valsčiuje, Rokiškio apskrityje. Vanago tėvai – Antanas (1905–1983), kilęs iš Samošiškio kaimo,

Th. Caraga

Svėdasų parapijos, ir Marija Juškaitė (1905–1983), kilusi iš Raguvos parapijos. Tėvai susituokė 1928 m., o po dvejų metų susilaukė sūnaus Vytauto Antano. Jis 1939–1943 m. mokėsi Minčiųūnų (dab. Rokiškio raj.) pradžios mokykloje, 1943–1944 m. – Duokiškio (dab. Rokiškio raj.) šešių skyrių pradžios mokyklos penktame skyriuje, nuo 1944 m. – Svėdasų (Anykščių raj.) progimnazijoje, kur nuo 1948 m. rudens lietuvių kalbos ir literatūros mokė Jonas Beleckas, kuris ir įskiepijo Vanagai gimtosios kalbos meilę. Mokytojas įsteigė literatū būrelį, kuriam vadovavo Vanagas, ir pirmasis jo eilėraštis kaip tik datuojamas 1948 m. (Vanagas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštyno vedėjui Virginijui Gasiliūnui perdavė dvi didokas dėžes savosios poezijos rankraščių.)

Vanagas, 1951 m. baigęs mokyklą (buvo klasės seniūnas), niekur nestojo ir metus dirbo kolūkyje laukininkystės darbininku, brigadininku. Tačiau po metų, pajutęs, kad jį traukia mokslas, įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą. Studijų metais (1952–1957) išmoko lenkų (dėstė Elena Samaniūtė [Otremskienė]), vokiečių (Emilija Vengrienė), lotynų (Jonas Dumčius) kalbas. Senąją lietuvių literatūrą du semestrus dėstė Jurgis Lebedys, jo vadovaujamas Vanagas rašė pirmuosius savo darbus: seminarinį – apie Simono Vaišnoro *Žemčiūgą teologišką*, kursinį – apie Simono Daukanto *Pasakas Fedro*. Universitetą jis baigė su pagyrimu, todėl, Lebedžiui rekomendavus, Vanagas, Kosto Korsako pastangomis atleistas nuo privalomo paskyrimo mokytojauti Obeliuose, nuo 1957 m. pradėjo dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute (dabar – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas). 1990–2003 m. jis vadovavo Tekstologijos skyriui, 2003–2009 m. dirbo Tekstologijos skyriaus vyriausiuoju mokslo darbuotoju.

Dirbdamas institute susipažino su būsima žmona Birute Rokaite (1934–2011) – mokslininke lituaniste, 1966-aisiais susituokė. Kartu išgyvenę 45-erius metus buvo siejami ne tik namų reikalų, bet ir profesinių. Jiedu pasitardami rengė ne vieną „Lituanistinės bibliotekos“ serijos tomą, abu – *Lietuvių didaktinė proza* (I. Chodzka. *Jonas iš Soisločės*; P. Gomalevskis. *Aplankymas seniuko*; S. Dovydaitis. *Šiaulėniškis Senelis*). Kartu ranka rankon 2001–2013 m. dirbo prie pirmųjų šešių akademinėjų Valančiaus *Raštų* tomų. Vytauto Vanago ir Birutės Vanagienės triūsu Valančiaus tekstai yra visiems prieinami: pirmą kartą Valančiaus raštų leidybos istorijoje tekstai pateikiami dvejopai – kairėje knygos pusėje spausdinamas rankraščių ar pirmųjų leidimų transliteruotas autentiškas tekstas, o dešinėje – perredaguotas bendrine kalba. Vanagas rėmė žmonos viso gyvenimo darbo (1960–1990) išleidimą: *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos* (2014–2015), kuris, pasak Giedriaus Subačiaus, tapo paminklu ne tik Mosėdžio apylinkių šnektoms, bet ir visiems Mosėdžio krašto žmonėms, ta tarpe kalbantiems ir kalbėjusiems.

Vanagas aktyviai reiškėsi instituto visuomeninėje veikloje: 1980–1984 m. buvo profesinės sąjungos komiteto pirmininko pavaduotojas, o 1984–1986 m. – jos pirmininkas. Be to, buvo *Lietuvos TSR bibliografijos* redakcinės kolegijos narys, *Tarybų Lietuvos enciklopedijos* mokslinis konsultantas, skaitė specialius kursus Vilniaus universiteto Filologijos ir Istorijos fakultetų studentams ir ne vienus metus pirmininkavo

Filologijos fakulteto lituanistų valstybinių egzaminų komisijoje. 1993–1998 m. vadovavo keturių doktorantų darbams, buvo šešių habilitacinių ir aštuonių daktaro disertacijų gynimo komitetų narys.

Vytautas Vanagas visose trijose savo monografijose pateikė ir archyvinių atradimų, ir naujų išvalgų.

Pirmąją monografiją *Antanas Strazdas* (1968), parengtą pagal apgintą disertaciją (vadovas – Kostas Korsakas), itin palankiai sutiko mokslo bendruomenė ne tik dėl poeto kilmės, kūrybos autentiškumo (iš 45 poetui priskiriamų kūrinių visiškai autentiškais pripažino tik 11 pasaulietinio turinio eilėraščių ir 2 religines giesmes) problemos sprendimo, bet ir dėl pabaigoje pateiktų 90 vienetų archyvinių dokumentų, dėl gero stiliaus, įdomiai ir intriguojančiai mezgamo pasakojimo. Vanagas pirmojoje monografijoje Strazdą pakylėjo iki savo epochos idėjas išreiškusio poeto. Nuo Vanago tėviškės Gudiškio iki Strazdo tėviškės Astravo (dab. Margėnų) tik 20 kilometrų, todėl, atrodo, kad likimas mokslininkui buvo palankus, parinkęs disertacijai autorių iš savojo gerai pažįstamo „kampu“. Vienas iš knygos recenzentų Jonas Riškus tuomet taikliai pastebėjo, kad mokslininkas ne tik didelės erudicijos, labai aukštos kultūros, bet ir švelnios sielos, t. y. toks, kokį pavaizdavo ir poetas.

Kaip Strazdas sugebėjo originaliai jungti pasaulietinės ir religinės poezijos elementus, sakytinės ir rašytinės poezijos formas, taip ir Vanagas, daug metų dirbdamas didelio dėmesingumo ir kruopštumo reikalaujantį tekstologo darbą, turėjęs neabejotiną pozityvisto reputaciją, netapo kokiu mokslinių tekstų grafomanu, beveik robotu, tiksliai gebančiu kartoti išmokus veiksmus, bet gebėjo atitrūkti nuo kasdienybės, paklajoti kartu su paukšteliais padangėse ir nusileidęs į pilką nūdieną tas dvasios keliones suguldyti į sklandžius, pilnus kūrėjo gyvybinės energijos sakinius.

Monografiją *Antanas Strazdas* Vanagas papildė 1974 m. „Versmių“ serijoje išleista Strazdo kūrybos rinktine *Giesmė apie siratas*. Be įvadinio straipsnio, kuriame iš esmės buvo pakartoti svarbiausi monografijos teiginiai, knygelėje pateikta dvylika autentiškų poeto kūrinių. Ir ši leidinių itin palankiai sutiko Lietuvos skaitytojai.

Antroji monografija *Realizmas lietuvių literatūroje* (1978) yra realizmo genezės ir lietuvių realizmo istorija (nuo 1890 iki 1940 m.), paliečianti kūrinių idėjų ir poetikos pasaulį, bet svarbiausia – iškelianti lietuvių realizmui būdingą tautinę problematiką. Kaip Vanagas sakė pokalbyje su Virginijumi Gasiliūnu, skelbtame 2006 m. *Colloquia* 17, realizmas yra vertas daugelio specialistų dėmesio, nes „turim didelę realistinę literatūrą, ypač prancūzų, vokiečių, rusų, – kas gali ją nurašyti ar paneigti? Tai yra realybės kopijavimas ar imitacija. Gyvenimas gali būti fotografuojamas, gali būti imituojamas, bet jo formos išlieka. Dėl to ši literatūra nesumenkėja. Po realizmo įsigalėjo subjektyviosios filosofijos, jis buvo natūraliai atmetamas – žmogus nenori kartoti, kas buvo daug kartų sakyta, nori kažko naujo. Tačiau man atrodo, kad realistinė literatūra europiniu, pasauliniu mastu vis tiek yra, ko gero, kapitališkiausia“. Šviesios atminties Vanago žodžiais tariant, ir jis pats buvo realistas. Tikėjo tik realiai atliktais darbais, ne gražiais žodžiais. Atmintyje išliko mudviejų metafizika nušvies-

ti pokalbiai, po kurių mano Mokytojas ne kartą tardavo, kad nėra tikintis, bet pavydi galintiems tikėti. Todėl jis manydavo, kad po mūsų išliks tik tai, kas padaryta, kas apčiuopiama, t. y. mūsų atveju – knygos.

Trečioji monografija *Dionizas Poška* (1994) Vanagai buvo svarbi, nes jis turėjo naujų archyvinių duomenų. Jau 1987 m. paties sudarytame *Lietuvių rašytojų sąvade* rašė, kad poetas, istorikas, leksikografas Dionizas Poška (Paškevičius) gimė apie 1765 m. Lėlaičiuose, Mažeikių rajone. Ši Vanago nuomonė sukėlė poeto tolimų giminaičių pasipiktinimą, kuriems nepatiko, kad autorius rėmėsi Dionizo motinos santuokų liudijimais, jos ir antro vyro Jurgio Stirpeikos apytikslėmis mirimo datomis, žemėvaldos praplėtimo dokumentais, bajorų reviziniu surašymu. Bet Vanagas ir monografijoje savo teiginių neatsisakė, o argumentuotai juos dar kartą pagrindė. Jis, apibendrinamas žinomus faktus, pabrėžė, jog ankstesnė data, esą poetas gimė apie 1757 m. pietų Žemaitijoje, Skaudvilės ar Kaltinėnų apylinkėse, nėra tiksli. Poška galėjo gimi 1764–1766 m. tarpsnyje, arba, kiek sukonkretinus, apie 1765-uosius. Vanago manymu, viskas išsispręstų radus krikšto metriką, kuri turėjo būti surašyta Žemalės bažnyčioje. Primintina, kad metriką rado Povilas Švėrebas, taip dar kartą patvirtindamas, kad Vanagas, jei archyvuose pats ir nesurasdavo tai, ko reikėjo, remdamasis savo geležine logika ir nuojauta užduotį tinkamai suformuluodavo būsimiems tyrėjams. Jis ir kaip disertacijos vadovas ne tiek vadovavo, kiek stengėsi suprasti, kur link jaunojo kolegą einama, nuspėti, kas iš to bus. Jis buvo sukalbamas darbo vadovas, tik labai nemėgo netiksliai pasakytos minties, nedailaus sakinio, perdėto emocingumo. Su juo visada buvo gera ir jauku. Prisiminsime jį kuklų ir drovų, bet kilnių poelgių, ištikimą artimiesiems, draugams, profesijai ir... futbolui.

Vanagas buvo iš tų autorių, kurių vardas po mirties sklinda labiau nei gyvam esant. Jo klasiškas mąstymas, humanistinės vertybės, užfiksuotos visuose jo tekstuose, pergyvens laiko griaujamąją galią. Prie Vanago darbų grįš ne viena lituanistų karta, nes juose kalba faktas, liudija dokumentai, sklandus mokslininko-poeto sakinyš gaivina vaizduotę.

ROMA BONČKUTĖ
Baltų filologijos katedra
Klaipėdos universitetas
S. Nėries g. 5
LT-92227 Klaipėda, Lietuva
el.p.: roma.bonckute@ku.lt

Gauta 2017 m. spalio 6 d.